

Київський університет імені Бориса Грінченка
Інститут людини
Кафедра психології особистості та соціальних практик

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦІОВ

2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Психологія розвитку

для студентів

спеціальності: 231 Соціальна робота

освітнього рівня: першого (бакалаврського)

освітньої програми: 231.00.01 Соціальна робота
231.00.02 Соціальна педагогіка
231.00.04 Соціальна адвокація

Київ – 2022

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА Ідентифікаційний код 02136554 Начальник відділу моніторингу якості освіти
Протокол № <u>28.55/22</u>
<u>Жильцов</u> (підпис) (прізвище, ініціали)
« <u> </u> » <u>2022</u> р.

Розробник:

Каліщук Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології особистості та соціальних практик.

Викладач:

Каліщук Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології особистості та соціальних практик.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри психології особистості та соціальних практик

Протокол від 17.01. 2022 р. № 1

Завідувач кафедри _____ Оксана СЕРГЄЄНKOBA

(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми (керівником освітньої програми 231.00.01 Соціальна робота зі спеціальністю «Соціальна робота»)

_____. _____. 2022 р.

Керівник освітньої програми _____ Наталія КЛІШЕВИЧ

(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми (керівником освітньої програми 231.00.02 Соціальна педагогіка зі спеціальністю «Соціальна робота»)

_____. _____. 2022 р.

Керівник освітньої програми _____ Тетяна СПІРИНА

(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми (керівником освітньої програми 231.00.04 Соціальна адвокація зі спеціальністю «Соціальна робота»)

_____. _____. 2022 р.

Керівник освітньої програми _____ Світлана САПІГА

(підпис)

Робочу програму перевірено

01.02. 2022 р.

Заступник директора _____ Роман ПАВЛЮК

(підпис)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	4 / 120	
Курс	1	
Семестр	2	
Кількість змістових модулів з розподілом:	4	
Обсяг кредитів	4	
Обсяг годин, в тому числі:	120	
Аудиторні	56	
Модульний контроль	8	
Семестровий контроль	-	
Самостійна робота	56	
Форма семестрового контролю	залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – формування фахової компетентності у майбутніх фахівців з основ вікової психології, із питань закономірностей розвитку психіки в онтогенезі, а також розвиток практичних вмінь роботи з клієнтами різних вікових категорій.

Завдання курсу:

- ознайомити здобувачів з основами поняттями, принципами, концепціями психології розвитку;
- розкрити особливості психічного розвитку людини на різних етапах онтогенезу;
- сформувати у студентів розуміння природи і специфіки проблем особистості, які зумовлюються її віковими особливостями;
- відпрацювати у студентів ряду вмінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності, активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

3. Результати навчання за дисципліною

Відповідно до Освітньо-професійної програми 231.00.01 Соціальна робота за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, дисципліна «Психологія розвитку» забезпечує формування таких загальних та фахових компетентностей:

- ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

- ЗК6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

- ЗК9. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

- СК4. Здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади.

- СК9. Здатність оцінювати соціальні проблеми, потреби, особливості та ресурси клієнтів.

- СК11. Здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей.

- СК18. Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері.

Відповідно до Освітньо-професійної програми 231.00.01 Соціальна робота за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, дисципліна «Психологія розвитку» забезпечує формування таких **програмних результатів навчання**:

- ПР9. Використовувати відповідні наукові дослідження та застосовувати дослідницькі професійні навички у ході надання соціальної допомоги.

- ПР10. Аналізувати соціально-психологічні процеси в малих та великих групах.

- ПР11. Використовувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин.

- ПР19. Виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин.

Відповідно до Освітньо-професійної програми 231.00.02 Соціальна педагогіка за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, дисципліна «Психологія розвитку» забезпечує формування таких **загальних та фахових компетентностей**:

- ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

- ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

- ЗК10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

- СК4. Здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади.

- СК9. Здатність оцінювати соціальні проблеми, потреби, особливості та ресурси клієнтів.

- СК11. Здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей.

- СК18. Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері.

Відповідно до Освітньо-професійної програми 231.00.02 Соціальна педагогіка за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, дисципліна «Психологія розвитку» забезпечує формування таких **програмних результатів навчання**:

- ПРН1. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

- ПРН9. Використовувати відповідні наукові дослідження та застосовувати дослідницькі професійні навички у ході надання соціальної допомоги.

- ПРН11. Використовувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин.

- ПРН19. Виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин.

- ПРН24. Здатність до раціонального вибору і реалізації психологічних методик і технологій соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в закладах освіти, позанавчальних закладах та закладах соціального спрямування.

- ПРН27. Здатність використовувати різні види прикладної творчої діяльності, ігрові форми роботи з різними категоріями клієнтів.

Відповідно до Освітньо-професійної програми 231.00.04 Соціальна адвокація за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, дисципліна «Психологія розвитку» забезпечує формування таких **загальних та фахових компетентностей**:

- ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

- ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

- ЗК10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

- СК4. Здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади.

- СК11. Здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей.

•СК18. Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері.

Відповідно до Освітньо-професійної програми 231.00.04 Соціальна адвокатура за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, дисципліна «Психологія розвитку» забезпечує формування таких **програмних результатів навчання**:

•ПРН1. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

•ПРН9. Використовувати відповідні наукові дослідження та застосовувати дослідницькі професійні навички у ході надання соціальної допомоги.

•ПРН11. Використовувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					Самостійна
		Аудиторна:					
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль 1.							
Теоретичні та методологічні засади психології розвитку							
Тема 1. Предмет, завдання, наукові категорії психології розвитку.	6	2	-	-	-	-	4
Тема 2. Проблема вікового розвитку та періодизації психічного розвитку.	2	-	2	-	-	-	-
Тема 3. Психодинамічні теорії онтогенетичного розвитку людини	6	2	-	-	-	-	4
Тема 4. Біхевіоральні і когнітивні теорії психічного розвитку	2	-	2	-	-	-	-
Тема 5. Гуманістичні теорії психічного розвитку	5	2	-	-	-	-	3
Тема 6. Теорія культурно-історичного розвитку психіки Л.С. Виготського	2	-	2	-	-	-	-

Тема 7. Стратегії та методи дослідження у психології розвитку.	5	2	-	-	-	-	3
Модульний контроль	2						
Разом	30	8	6	-	-	-	14
Змістовий модуль 2. Психологія дитинства							
Тема 8. Пренатальний і перинатальний розвиток. Особливості психічного розвитку немовляти.	2	2	-	-	-	-	-
Тема 9. Психологічні особливості розвитку в ранньому віці.	2	-	2	-	-	-	-
Тема 10. Психологічний розвиток в дошкільному віці	6	2	-	-	-	-	4
Тема 11. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника	7	-	2	-	-	-	5
Тема 12. Психосоціальний розвиток дитини молодшого шкільного віку.	2	-	2	-	-	-	-
Тема 13. Інтегральна характеристика психології дитини молодшого шкільного віку.	7	-	2	-	-	-	5
Тема 14. Періодизація психічного розвитку в дитячому віці	2	2	-	-	-	-	-
Модульний контроль	2						
Разом	30	6	8	-	-	-	14
Змістовий модуль 3. Психологія отрочтва та студентства							
Тема 15. Підліткова криза та психосоціальний розвиток підлітків	7	2	-	-	-	-	5
Тема 16. Когнітивний та особистісний розвиток підлітків	2	-	2	-		-	-
Тема 17. Криза та психосоціальний розвиток в юнацькому віці	7	2	-	-	-	-	5
Тема 18. Когнітивний та особистісний розвиток в юнацькому віці	2	-	2	-	-	-	-
Тема 19. Онтогенетичні характеристики студентського віку	6	2	-	-	-	-	4
Тема 20. Основні тенденції розвитку студентства	2		2	-			
Модульний контроль	2						
Разом	28	6	6	-		-	14
Змістовий модуль 4. Психологія дорослості та зрілості людини							

Тема 21. Загальна характеристика розвитку під час дорослості	2	2	-	-	-	-	-
Тема 22. Завдання розвитку в період ранньої дорослості	7	-	2	-	-	-	5
Тема 23. Молодість та її онтогенетичні характеристики	2	2	-	-	-	-	-
Тема 24. Завдання розвитку в період середньої дорослості	7	-	2	-	-	-	5
Тема 25. Особистісний розвиток в період середньої дорослості	2	2	-	-	-	-	-
Тема 26. Психологічні особливості періоду зрілості (акме)	2	-	2	-	-	-	-
Тема 27. Загальна характеристика пізнього віку (геронтогенез)	2	-	2	-	-	-	-
Тема 28. Старіння та закінчення життєвого шляху	6	2	-	-	-	-	4
Модульний контроль	2						
Разом	32	8	8	-	-	-	14
Усього	120	28	28	-	-	-	56

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Теоретичні та методологічні засади психології розвитку

Лекція 1. Предмет, завдання, наукові категорії психології розвитку (2 год.)

Місце психології розвитку в системі психологічних знань. Міжпредметні зв'язки психології розвитку з іншими науками. Об'єкт психології розвитку, його специфіка. Предмет і завдання психології розвитку. Основні категорії психології розвитку. Поняття про вік: біологічний, соціальний, психологічний. Структура і динаміка віку. Центральні та часткові психічні новоутворення віку. Центральна і бічна лінії розвитку. Соціальна ситуація розвитку. Революційні, еволюційні та ситуативні зміни психіки. Динаміка і закономірності психічного розвитку та формування особистості на різних етапах життєвого шляху. Рушійні сили та умови психічного розвитку. Характер психічного розвитку: неперервний та стрибкоподібний. Природа людини як суб'єкта розвитку. Характеристика сфер і процесів розвитку. Біологічні процеси розвитку. Вплив середовища на розвиток людини: научіння та соціалізація. Взаємодія процесів розвитку. Екологічна модель розвитку. Історична і культурна перспективи життєвого шляху. Основні теоретичні проблеми та практичні завдання вікової психології.

Основні поняття:

Розвиток, вік, динаміка віку, психічні новоутворення, лінії розвитку, рушійні сили

Семінарське заняття 1. Проблема вікового розвитку та періодизації психічного розвитку.

Лекція 2. Психодинамічні теорії онтогенетичного розвитку людини (2 год.)

Методи психоаналізу. Значення дитячих переживань у розвитку особистості. Психоаналіз дитинства в дослідженнях А. Фрейд, М. Клейн, Д. Віннікотта, Дж. Боулбі, Р. Шпіца, А. Адлера. Стадії психосексуального розвитку за З. Фройдом. Епігенетична концепція розвитку особистості Е. Еріксона. Психоісторичний метод. Поняття ідентичності. Стадії психосоціального розвитку особистості. Криза юнацького віку. Поняття психічного мораторію. Синдром соціальної патології ідентичності. Закон біполярності в розвитку особистості.

Основні поняття:

Принцип задоволення, принцип реалістичності, інтродекції, психосексуальні стадії, соціальний досвід, фіксація потреб

Семінарське заняття 2. Біхевіоральні і когнітивні теорії психічного розвитку

Лекція 3. Гуманістичні теорії психічного розвитку (2 год.)

Персоногенетичний підхід до розвитку людини: А. Маслоу, К. Роджерс. Розвиток моральної свідомості особистості за Л. Кольбергом. Теорія екологічних систем Урі Бронфенбреннера. Мікросистема – сім'я дитини. Мезосистема – дитсадок, школа, оточення. Екзосистема – дорослі соціальні організації. Макросистема - культурні звичаї країни, цінності, звичаї та ресурси. Теорія розвитку вищих психічних функцій Л.С. Виготського. Концепція психічного розвитку дитини Д.Б. Ельконіна. Подолання обмеженості двофакторної теорії в гуманістичній психології.

Основні поняття:

Теорії «Я», холістична теорія особистості, екзистенційні даності, процеси душевного життя, соціальна ситуація розвитку, періодизація розвитку

Семінарське заняття 3. Теорія культурно-історичного розвитку психіки Л.С. Виготського

Лекція 4. Стратегії та методи дослідження у психології розвитку (2 год.)

Дві стратегії вивчення розвитку: лонгitudний метод (метод поздовжніх зрізів) та зрізовий метод (метод поперечних зрізів). Особливості психологічного обстеження осіб різного віку. Організаційні методи психології розвитку (порівняльний метод, лонгitudний метод, комплексний метод). Методи збору емпіричних даних: спостереження, експеримент, аналіз індивідуальних випадків, тести, методики самозвіту, проєктивні методики. Вікові обмеження у застосуванні експерименту. Специфіка опитування дітей, підлітків, юнацтва, дорослих та людей похилого віку. Особливості проведення

спостереження за особами різного віку. Аналіз процесу та продуктів діяльності людей різного віку. Тестування у психології розвитку. Проблема норми та відхилення у психічному розвитку. Труднощі у проведенні психологічних обстежень з особами різного віку та шляхи їхнього подолання. Проблема інтерпретації емпіричних даних.

Основні поняття:

Лонгітюд, зрізовий метод, спостереження, організаційні методи, експеримент, тести, аналіз продуктів діяльності

**Змістовий модуль 2.
Психологія дитинства**

Лекція 5. Пренатальний і перинатальний розвиток. Особливості психічного розвитку немовляти (2 год.)

Зародження психіки дитини у пренатальному періоді. Пренатальний період як базовий для зародження психіки дитини. Стадії пренатального розвитку, їх зміст. Психологічні фактори пренатального розвитку, що зумовлюють психічне здоров'я дитини. Поняття про тератогени та їх вплив на психіку індивіда. Криза новонародженості. Психофізичні особливості новонародженості. Соціальна ситуація розвитку новонародженого. Анатомо-фізіологічна характеристика і функціонування головного мозку дитини в період новонародженості. Психічний розвиток дитини першого року життя. Розвиток форм спілкування протягом першого року. Формування сенсорної і моторної сфер немовляти. Розвиток мовлення у немовляти. Основні новоутворення періоду немовляти. Криза першого року життя: симптоматика, причини появи, особливості протікання, психологічне значення.

Основні поняття:

Пренатальна стадія, перенатальна стадія, гермінальна, ембріональна та фетальна фаза розвитку, тератогени, бондінг.

Семінарське заняття 4. Психологічні особливості розвитку в ранньому віці.

Лекція 6. Психологічний розвиток в дошкільному віці (2 год).

Розвиток у ранньому (від року до трьох) та дошкільному дитинстві. Фізичний і моторний розвиток в ранньому дитинстві. Розвиток сенсомоторики. Доопераціональна стадія розвитку мислення. Допонятійне та інтуїтивне мислення. Феномени Ж. Піаже. Наочно-дійове та наочно-образне мислення. Перші свідомі узагальнення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Особливості дитячих умовисновків. Мовленнєвий розвиток у ранньому дитинстві: умови та чинники. Пам'ять дитини. Мимовільний та механічний характер пам'яті. Початок формування довільної пам'яті. Перші мнемічні способи запам'ятовування. Уява дитини. Конкретність, наочність, яскравість і емоційність дитячої уяви. Увага дитини. Емоційно-почуттєва сфера. Страхи та тривоги у ранньому дитинстві.

Основні поняття:

Дошкільний вік, гра, продуктивна діяльність, шкільна зрілість дошкільнят, психологічна готовність дитини до школи

Семінарське заняття 5. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника.

Семінарське заняття 6. Психосоціальний розвиток дитини молодшого шкільного віку.

Семінарське заняття 7. Інтегральна характеристика психології дитини молодшого шкільного віку.

Лекція 7. Періодизація психічного розвитку в дитячому віці (2 год.)

Загальна характеристика віку. Принципи вікової періодизації. Проблема періодизації розвитку особистості протягом життя. Періодизація психічного розвитку в дитячому віці за В. Штерном, З. Фрейдом, П. Блонським, Л. Виготським, Д. Ельконіним, Е. Еріксоном. Провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку, новоутвори, криза розвитку як критерії вікової періодизації. Поняття сензитивного періоду розвитку психічних функцій.

Основні поняття:

Вік, віковий період, криза, соціальна ситуація розвитку, періодизація психічного розвитку, провідна діяльність.

Змістовий модуль 3.

Психологія отрочтва та студентства

Лекція 8. Підліткова криза та психосоціальний розвиток підлітків (2 год.)

Дослідження підліткового віку у психології. Анатомо-фізіологічні особливості підлітка та їх вплив на психічний розвиток. Соціальна ситуація розвитку підлітка. Теоретичні підходи до проблеми «кризи» в підлітковому періоді. Особистісний розвиток підлітка. Розвиток дорослості та формування життєвих цінностей. Особливості навчальної діяльності підлітка. Розвиток когнітивної та емоційно-вольової сфер в підлітковому віці. Новоутворення підліткового періоду. Особливості фізичного та фізіологічного розвитку підлітка та їх вплив на розвиток психіки. Аналіз соціальної ситуації розвитку учня основної школи. Підліткова шкільна дезадаптація: причини, вияви та способи корекції. Специфіка провідної діяльності підліткового віку: альтернативні наукові підходи. Спілкування підлітків з ровесниками, формування та вияви почуття дорослості. Зміни в учінні підлітка, динаміка мотивації учіння в основній школі. Психологічні детермінанти низької успішності учнів основної школи.

Основні поняття:

Підліткова криза, новоутворення, соціальна ситуація розвитку, спілкування, провідна діяльність

Семінарське заняття 8. Когнітивний та особистісний розвиток підлітків.

Лекція 9. Криза та психосоціальний розвиток в юнацькому віці (2 год.)

Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці. Особистісне та професійне самовизначення як провідна проблема віку. Проблема юнацької кризи. Міжособистісні стосунки в ранній юності: дружба і кохання. Психосексуальний розвиток юнаків. Особливості пізнавальних і емоційно-вольових процесів. Психологічні новоутворення періоду ранньої юності. Загальні соціальні особливості юнацького віку. Альтернативні моделі соціального статусу юнаків, їх вплив на психіку. Характеристика систем спілкування юнаків з дорослими і ровесниками. Учбово-професійна діяльність як провідна для юнацького віку.

Основні поняття:

Юність, самовизначення, проблема сенсу життя, юнацька субкультура, навчально-професійна діяльність.

Семінарське заняття 9. Когнітивний та особистісний розвиток в юнацькому віці.

Лекція 10. Онтогенетичні характеристики студентського віку (2 год.)

Анатомо-фізіологічні особливості розвитку в період студентства. Пік фізичної діяльності. Максимальний рівень витривалості, фізичної сили, швидкості реакцій, життєвої енергії. Стадія персоналізації. Етап завершення дорослішання. Стадіальні виміри студентського періоду генези життя. Соціально-професійний статус і соціалізація. Ознаки студентського періоду життя. Періодизація студентського віку. Специфіка студентського віку. Навчальні і професійна діяльність. Виміру соціального часу студентства. Міжсистемне суперечливість юнацтва. Дві дихотомії психосоціального розвитку студентства. Соціальна ситуація розвитку у студентські роки. Навчально-професійна діяльність.

Основні поняття:

Студентство, юність, навчальні діяльність, професійна діяльність, періодизація.

Семінарське заняття 10. Основні тенденції розвитку студентства.

Змістовий модуль 4. Психологія дорослості та зрілості людини

Лекція 11 Загальна характеристика розвитку під час дорослості (2 год.)

Акмеологія як наука про закономірності розвитку дорослої людини. Вузлові моменти у вивченні психології дорослої людини. Теоретико-методологічні положення щодо розвитку дорослої людини. Два основних підходи до розвитку дорослої людини: біографічний, що полягає у дослідженні динаміки життєвих подій і того впливу, який вони надають на людину та віковий. Стадії та кризи на етапі дорослості. Події життя як основний зміст життєвого шляху людини. Нормативні та ненормативні події життя. Типів подій (біологічна, особистісно-психологічна, соціально-культурна, пов'язана з навколишнім середовищем). Ситуацій життя: сім'я, любов та подружжя, батьківство, місце проживання, здоров'я, «Я», суспільство, дружба, соціальні взаємини, фінанси, школа, робота, закон. Проблемно-орієнтований та суб'єктно-орієнтований стилі реагування на стрес.

Основні поняття:

Акме, біографічний підхід, віковий підхід, кризи дорослішання, події життя, ситуації життя, стрес

Семінарське заняття 11. Завдання розвитку в період ранньої дорослості.

Лекція 12. Молодість та її онтогенетичні характеристики (2 год.)

Дорослість як предмет психологічного дослідження. Фактори і закономірності розвитку дорослого. Психічна зрілість: зміст і структура. Проблеми періодизації психічного розвитку дорослої людини. Періоди і фази дорослості. Кризові явища дорослості. Соціальна ситуація розвитку в період ранньої дорослості. Розвиток особистості молодого дорослого. Криза 30-ти років: характеристика, умови запобігання і розв'язання. Особливості розвитку когнітивної сфери в період ранньої дорослості. Маркери розвитку дорослої людини за Г. Крейгом. Особливості фізичної сфери людини раннього дорослого віку та їх вплив на психіку. Типові психічні настанови та завдання представників раннього дорослого віку. Зміни в сфері пізнання, формування гнучкості та діалектичності мислення. Досягнення особистісної ідентичності, вияви психічної індивідуальності. Механізми самореалізації представників раннього дорослого віку - сімейний та професійний напрямки. Фази психічного розвитку в ранній дорослості.

Основні поняття:

Рання дорослість, психологічна зрілість особистості, життєва експансія, позитивна життєва настанова, самореалізація

Семінарське заняття 12. Завдання розвитку в період середньої дорослості.

Лекція 13. Особистісний розвиток в період середньої дорослості (2 год.)

Загальна характеристика середньої дорослості як етапу онтогенезу людини. Анатомо-фізіологічні зміни та стан здоров'я людини середнього віку. Соціальні умови розвитку в період середньої дорослості. Криза середини життя. Розвиток особистості людини в середині життя. «Пенсійна криза»: зміст та психологічні умови її подолання. Особливості розвитку мотиваційної та афективної сфер в середньому віці. Розвиток психічних пізнавальних процесів у період середньої дорослості. Адаптація психіки до прогресуючих фізичних змін. Психосоціальний розвиток в середній дорослості. Завдання психіки щодо цього віку. Криза «середини життя», її детермінація, вияви та шляхи подолання. Диференціація гендерних психологічних властивостей чоловіків та жінок. Специфіка сімейних взаємин в середньому дорослому віці, детермінанти та динаміка ефекту «спустілого гнізда».

Основні поняття:

Середня дорослість, криза середини життя, життєва мудрість, професійна криза

Семінарське заняття 13. Психологічні особливості періоду зрілості (акме).

Семінарське заняття 14. Загальна характеристика пізнього віку (геронтогенез).

Лекція 14. Старіння та закінчення життєвого шляху (2 год.)

Історичний характер тривалості життя і строків старіння. Анатомо-фізіологічні процеси старіння. Соціальна ситуація розвитку людини в старості. Особливості когнітивної сфери. Старість як етап онтогенезу людини, її періодизація людей похилого віку. Мудрість як соціально-психологічний феномен і новоутвір пізньої дорослості. Розвиток особистості людини в літньому віці. Зміни у функціонуванні психічних функцій. Специфічні зміни емоційної та мотиваційної сфер. Психічне старіння і типи старості. Психологічне переживання старіння і старості. Старіння як психофізіологічне явище. Ставлення суспільства до представників пізньої дорослості – проблема ейджизму. Робота інтелекту в похилому віці, досягнення піку життєвої мудрості. Типові психологічні особливості людей похилого віку – іпохондрія, почуття вразливості та соціальної ізолюваності, зосередженість на минулому. Специфіка соціальних взаємин людини пізнього дорослого віку. Вмирання і смерть: етапи, переживання, ставлення.

Основні поняття:

Пізня дорослість, ейджизм, пенсійна зрілість, стареча самотність, страх смерті.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість	максимальна кількість балів	кількість	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	4	4	3	3	3	3	4	4
Відвідування семінарських занять	1	3	3	4	4	3	3	4	4
Відвідування практичних занять	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Робота на семінарському занятті	10	3	30	4	40	3	30	4	40
Робота на практичному занятті	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Виконання завдань для самостійної роботи	5	4	20	3	15	3	15	3	15
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25
Виконання ІНДЗ	30	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом			82		87		76		88
Максимальна кількість балів: 333									
Розрахунок коефіцієнта: $333:100=3,33$									

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Змістовий модуль 1.

Теоретичні та методологічні засади психології розвитку

Тема 1. Предмет, завдання, наукові категорії психології розвитку – 4 год.

Підібрати 2 наукові статті, в яких розглядаються актуальні проблеми психосоціального розвитку людини. Проаналізувати статті та зробити анотації до них – 5 балів.

Тема 3. Психодинамічні теорії онтогенетичного розвитку людини – 4 год.

Підготувати презентацію за темою: «Психосексуальний розвиток людини (З. Фройд)» – 5 балів.

Тема 5. Гуманістичні теорії психічного розвитку – 3 год.

Підготувати презентацію за темою: «Гуманістична психологія про закономірності дитячого розвитку (Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс)» – 5 балів.

Тема 7. Стратегії та методи дослідження у психології розвитку – 3 год.

Скласти перелік (не менш 10-ти) діагностичних підходів та конкретних методів дослідження специфіки психічного розвитку людини – 5 балів.

Змістовий модуль 2.**Психологія дитинства****Тема 10. Психологічний розвиток в дошкільному віці – 4 год.**

На основі аналізу психологічної літератури розробити соціально-психологічні рекомендації батькам щодо взаємодії з дітьми, які переживають кризу 3-х років – 5 балів.

Тема 11. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника – 5 год.

Підібрати ігри, спрямовані на розвиток у дітей дошкільного віку навичок спілкування. Розробити одне розвивальне заняття – 5 балів.

Тема 13. Інтегральна характеристика психології дитини молодшого шкільного віку – 5 год.

Заповнити таблицю щодо специфіки психічного розвитку дитини молодшого шкільного віку, включаючи 7 рубрик: назва, тривалість періоду, психічні суперечності, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, психічні новоутворення, вікова криза – 5 балів.

Змістовий модуль 3.**Психологія отрочтва та студентства****Тема 15. Підліткова криза та психосоціальний розвиток підлітків – 5 год.**

Обґрунтувати 2 твердження і оформити власне обґрунтування як творчу роботу:

1) «Дитина не розвивається і виховується, а розвивається, виховуючись і навчаючись» (С. Л. Рубінштейн)

2) «Ні, не білою дошкою є душа дитини, а деревом у зерні, людиною у можливості» (В.Г. Белінський) – 5 балів.

Тема 17. Криза та психосоціальний розвиток в юнацькому віці – 5 год.

Знайти у художньому фільмі епізод з демонстрацією кризи психічного розвитку юнацького періоду. Підготувати міні-реферат із висновками, коментарями, гіпотезами – 5 балів

Тема 19. Онтогенетичні характеристики студентського віку – 4 год.

Заповнити таблицю щодо специфіки психічного розвитку студентської молоді, включаючи 7 рубрик: назва, тривалість періоду, психічні суперечності, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, психічні новоутворення, вікова криза – 5 балів.

Змістовий модуль 4.

Психологія дорослості та зрілості людини

Тема 22. Завдання розвитку в період ранньої дорослості – 5 год.

Переглянути фільм «Спілка мертвих поетів». Описати особливості становлення особистості дитини в період ранньої дорослості. Проаналізувати потреби юнаків, проблеми, які їм доводиться вирішувати у цей віковий період, роль батьків та вчителів у розвитку їхньої самосвідомості. Розробити поради батькам та вчителям. – 5 балів.

Тема 24. Завдання розвитку в період середньої дорослості – 5 год.

Підібрати приклад із художньої літератури чи художнього фільму, в якому було б відображено кризу середньої дорослості. Підготувати міні-реферат із висновками, коментарями, гіпотезами – 5 балів.

Тема 28. Старіння та закінчення життєвого шляху – 4 год.

Підготувати презентацію за однією із тем:

- 1) Основні чинники, що впливають на ставлення людини до смерті та процесу вмирання.
- 2) Психологічна підготовка людини до закінчення життя.
- 3) Значення спілкування в похилому віці.
- 4) Особливості пізнавальних інтересів людей похилого віку – 5 балів.

Критерії оцінювання самостійної роботи студента:

- 1) своєчасність виконання роботи – 1 бал,
- 2) правильність виконання роботи: повна – 2 бали, часткова – 1 бал,
- 3) обсяг виконаного завдання: достатній – 2 бали, обмежений – 1 бал.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Модульні контрольні роботи виконуються в письмовій комбінованій формі.

Таблиця 6.3.1

Зміст і критерії оцінювання модульних контрольних робіт

Змістовий блок і його призначення	Форма	Максимальна кількість балів
Перший (визначення якості володіння базовими поняттями)	тести	18
Другий (виявлення спроможності до застосування знань на практиці)	психологічна задача	7

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

Семестровий контроль проводиться у вигляді заліку.

6.5. Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю.

Не передбачено навчальним планом

6.6. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за 100-бальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична картка дисципліни

Навчально-методична картка дисципліни «Психологія розвитку»

для студентів спеціальності 231 Соціальна робота, освітніх програм 231.00.01 Соціальна робота, 231.00.02 Соціальна педагогіка, 231.00.04 Соціальна адвокація

Разом: 120 год., лекції – 28 год., семінарські заняття – 28 год., модульний контроль – 8 год., самостійна робота – 56 год.

Модулі	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Змістовий модуль 3	Змістовий модуль 4
Назва модуля	Теоретичні та методологічні засади психології розвитку	Психологія дитинства	Психологія отрочтва та студентства	Психологія дорослості та зрілості людини
Кіль-сть балів за модуль	82	87	76	88
Теми лекцій	1. Предмет, завдання, наукові категорії психології розвитку. 2. Психодинамічні теорії онтогенетичного розвитку людини. 3. Гуманістичні теорії психічного розвитку. 4. Стратегії та методи дослідження у психології розвитку.	5. Пренатальний і перинатальний розвиток. Особливості психічного розвитку немовляти. 6. Психологічний розвиток в дошкільному віці 7.Періодизація психічного розвитку в дитячому віці	8.Підліткова криза та психосоціальний розвиток підлітків. 9. Криза та психосоціальний розвиток в юнацькому віці. 10. Онтогенетичні характеристики студентського віку.	11. Загальна характеристика розвитку під час дорослості. 12. Молодість та її онтогенетичні характеристики. 13. Особистісний розвиток в період середньої дорослості. 14. Старіння та закінчення життєвого шляху.
Кількість балів	4	3	3	4

Теми практичних занять	-	-	-	-
Кількість балів	-	-	-	-
Теми семінарських занять	1. Проблема вікового розвитку та періодизації психічного розвитку. 2. Біхевіоральні і когнітивні теорії психічного розвитку. 3. Теорія культурно-історичного розвитку психіки Л.С. Виготського.	4. Психологічні особливості розвитку в ранньому віці. 5. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника. 6. Психосоціальний розвиток дитини молодшого шкільного віку. 7. Інтегральна характеристика психології дитини молодшого шкільного віку.	8. Когнітивний та особистісний розвиток підлітків. 9. Когнітивний та особистісний розвиток в юнацькому віці. 10. Основні тенденції розвитку студентства.	11. Завдання розвитку в період ранньої дорослості. 12. Завдання розвитку в період середньої дорослості. 13. Психологічні особливості періоду зрілості (акме). 14. Загальна характеристика пізнього віку (геронтогенез).
Кількість балів	33	44	33	44
Самостійна робота	Аналіз статей Презентація Презентація Мануал методик	Соціально-психологічні рекомендації Розвивальне заняття Заповнення таблиці	Обґрунтування тверджень Аналіз фільму Заповнення таблиці	Аналіз фільму Аналіз художньої літератури Презентація
Кількість балів	20	15	15	15
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота – 25 балів	Модульна контрольна робота – 25 балів	Модульна контрольна робота – 25 балів	Модульна контрольна робота – 25 балів
Рейтингові бали	Загальна кількість балів – 333 Коефіцієнт для переведення у 100-бальну шкалу – 3,33			
Підсумковий контроль	Залік			

8. Рекомендовані джерела

Основна література:

1. Закалик Г. (2019). *Психологія розвитку та успіху*. Львів: Львівська політехніка, 488.
2. Каліщук, С.М. (2019). Техніка усвідомленого народження як процес діагностики й трансформації базового настроювання на сприйняття світу. *Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities: materials II International scientific conference (Kaunas, 22 february, 2019)*. Kaunas: Vytautas Magnus university, 18-21.
3. Поліщук В.М. (2017). *Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник*. Суми: Університетська книга, 352.
4. Токарева Н.М. Шамне А.В. (2017). *Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник*. Київ: НУБіП, 548.

Додаткова література:

1. Власова О. (2019). *Вікові особливості інформальної соціалізації особистості. Монографія* Дніпро: Середняк Т. К., 412.
2. Каліщук, С.М., Литвинова, Н.І. (2016). Механізми соціалізації особистості. *Актуальні проблеми соціокультурного розвитку особистості: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 31 березня 2016 р.)*. Кривий Ріг: Криворізька жовтнева друкарня, 158-163.
3. Каліщук, С.М. (2020). Генетичний план дослідження смислової архітектоніки свідомості особистості. *Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії тези науково-практичної конференції (11–12 вересня 2020 р.)*. Харків: Центр педагогічних досліджень, 61-66.
4. Каліщук, С.М. (2020). Реальність світу і багатомірність дійсності особистості: функціональні конструкти онтологічного плану дослідження. *Психологічні науки: теорія і практика сучасної науки: тези міжнародної науково-практичної конференції (14–15 серпня 2020 р.)*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 9-14.
5. Павелків Р.В. (2016). *Вікова психологія: підручник*. Київ: Кондор, 469.